

Knjiga se sastoji od četiriju poglavlja. U prvom autor progovara o ustaljenoj homiletskoj praksi u baptističkim zajednicama u Hrvatskoj. U drugom poglavlju autor obrazlaže suvremenu teološku i povijesnu pozadinu suvremenoga propovijedanja u 20. stoljeću s raščlambom u tri glavne kategorije – tradicionalna teorija, kerigmatska teorija i transformativno propovijedanje. U trećem poglavlju autor analizira skupinu homiletskih pristupa koji se skupno naziva „dijaloško propovijedanje“. Definiranjem pojma i terminologije pristupilo se identifikaciji mogućih doprinosa dijaloškog propovijedanja kroz svrhu, sadržaj, jezik i oblik propovijedanja kao i međuodnosu između slušatelja i propovjednika. U četvrtom poglavlju obrađuje se pitanje implementacije dijaloškog propovijedanja u baptističkim zajednicama. Autor iznosi koncepcije i svoja subjektivna predviđanja koje bi se mogle primijeniti u hrvatskom baptističkom kontekstu.

Dijaloško propovijedanje neminovno dovodi do redefiniranja propovijedanja u smjeru aktivnog uključenja slušatelja u sam proces propovjedne konverzacije. Službi propovijedanja nastoji se pristupiti na nov i inovativniji način koji će biti u skladu sa suvremenim trendovima komunikacije. Iako će bazično ostati monološki oblik propovijedi, inzistira se na korištenju dijaloških načela. Aktivno uključivanje slušatelja u praksu propovijedanja svakako doprinosi intenzivnijoj komunikaciji na različitim razinama u zajednici, što naposljetku omogućuje da služba Riječi ostane središnje mjesto izgradnje vjere.

Knjigu *Tko to tamo sluša?* sa zadovoljstvom preporučam ne samo propovjednicima ili teolozima i onima koji često stoje za propovjedaonicom, već i širem krugu vjernika, nadajući se da će njezin sadržaj doprinijeti transformaciji ustaljenih dugogodišnjih crkvenih praksi i donijeti novu svježinu, polet i perspektivu na području homiletike.

Danijel Časni

Psalmi: Prijevod fra Silvije Grubišić (1975.)

Zagreb: Biblijski institut, 2021., str. 257.

Centar biblijskih istraživanja (CBI), odjel Biblijskog instituta u Zagrebu, voditelj je projekta nazvanog *Hrvatski psaltir* čiji je cilj očuvanje, digitaliziranje i izdavanje svih povijesnih i kuriozitetnih hrvatskih prijevoda svetopisamske knjige Psalama. Neki su od njih tiskani jako davno, a neki nisu uopće tiskani, što projekt *Hrvatski psaltir* čini jedinstvenim u Hrvatskoj, i to upravo zbog činjenice da se takvi prijevodi sakupljaju na „jednom mjestu“ čime se odaje počast hrvatskim prevoditeljima, hrvatskom jeziku i kulturi uopće te samom tekstu Svetoga pisma.

Do sada su u sklopu *Hrvatskog psaltira* tiskana četiri prijevoda i to ovim redom: prijevod fra Antuna Vranića iz 1816. (2017.), prijevod gradišćanskih Hrvata iz 2014. (2018.), prijevod fra Luke Bračanina iz 1598. (2020.) te prijevod fra Silvija Grubišića iz 1975. (2021.).

Četvrti svezak, *Psalmi: Prijevod fra Silvije Grubišić (1975.)*, koji se ovdje prikazuje, u izdanju Biblijskoga instituta tiskan je u Zagrebu 2021. godine u A5 formatu s ukupno 257 stranica. Sastoji se od dviju cjelina. Prva cjelina sadrži uvod u *Hrvatski psaltir* i predgovor fra Ivana Dugandžića *O prevoditelju* u kojem se daje pregled života i rada fra Silvija Grubišića. Druga se cjelina sastoji od svih 150 psalama u prijevodu fra Silvija Grubišića popraćenih izvornim i nepromijenjenim podnožnim bilješkama u kojima prevoditelj objašnjava nepoznate pojmove, obrazlaže svoja jezična rješenja itd. Svi psalmi u izdanju Biblijskoga instituta preuzeti su u nepromijenjenom obliku i s pravnim dopuštenjem iz *Franjevačke Biblije* izdane 2010. godine, čiji su izdavači Naša ognjišta iz Sarajeva, Kršćanska sadašnjost i Hrvatsko biblijsko društvo iz Zagreba. Razlog za izdavanje ovog posebnog prijevoda u sklopu *Hrvatskog psaltira* jedinstvenost je jezičnog stila prevoditelja, a i pokušaj populariziranja samog prevoditelja fra Silvija Grubišića kojeg uredništvo drži nedovoljno prisutnim i obrađenim u akademskim i popularnim krugovima. Ono što fra Silvija čini drugačijim njegov je izričaj, stil i karakter koje je unio u svoj prijevod nimalo ne zadirući u poruku, nego vjerno pokušavajući prevesti Sveto pismo na svoj materinski jezik prateći izvorni hebrejski tekst.

Silvije Grubišić rođen je u Sovićima kraj Posušja 2. travnja 1910. godine. Gimnaziju je završio 1932. godine u Širokom Brijegu, a studij filozofije i teologije započeo je iste godine te ga završio 1935. u Sergianu u Italiji. Za svećenika je zaređen 1935. godine i do 1937. godine obavljao je dužnost pomoćnika predstojnika u samostanu u Širokom Brijegu. Godine 1938. odlazi u Franjevačku kustodiju u SAD i Kanadu kako bi obnašao dušobrižničku službu u hrvatskoj dijaspori. Bio je župnik u župama u Milwaukeeju (1949. – 1950.), Ambridgeu (1952. – 1955.), Chicagu (1956. – 1957.), Steeltonu (1957. – 1960.), New Yorku (1964. – 1968.), Sault Ste. Marieju (1969. – 1970.) te Sharonu (1981. – 1982.). Osim pastoralne službe, fra Silvije obnašao je i dužnost gvardijana u samostanima u Chicagu te bio prokurator Kustodije. Bio je i član Hrvatske akademije Amerike. Umro je u West Aliceu, Winsconsin (SAD), 12. svibnja 1985. godine u starosti od 75 godina.

Počevši svoju službu u hrvatskoj dijaspori, zapazio je nedostatak Svetoga pisma koje bi hrvatski vjernici iseljenici mogli čitati. Vjerojatno većina nije bila dovoljno obrazovana da upotrebljava engleske prijevode Svetoga pisma, a nabava hrvatskog prijevoda iz domovine bila je otežana, gotovo i nemoguća zbog tadašnjih političkih i kulturno-socijalnih razloga. Fra Silvije, odgovoran u svojoj službi, smatrao je da je čitanje Svetoga pisma temelj duhovnog života hrvatskih vjernika pa je uviđao da nedostatak Svetoga pisma na materinskom jeziku predstavlja problem. Zbog toga on sam odlučuje prevesti Bibliju kako bi omogućio vjernicima u

tamošnjoj dijaspori da je mogu čitati na svom materinskom jeziku i tako rasti u vjeri i održavati je.

Fra Silvije zapravo nije bio kvalificiran niti obučen za taj pothvat, no to ga nije zaustavilo od njegova nauma. Naime, on nije pohađao nikakav poslijediplomski studij niti je pohađao neki jezični studij. On to sam nije tražio niti mu je bilo ponuđeno. Njegova služba omogućavala mu je dovoljno slobodnog vremena za učenje, a nakon što mu se u „rukama našla Hebrejska Biblija“ s kritičkim aparatom, nabavio je potrebne rječnike i gramatike te sam prionuo na posao učenja hebrejskog (možda i grčkog) jezika. Sam tvrdi da je započeo „najprije s Knjigom Joba. Smatraju je najtežom. Ako ustrajem do kraja (...) druge će biti lakše.“

Godine 1968. izdavačka kuća Stvarnost u Zagrebu izdaje „novi prijevod“ Biblije na hrvatskom jeziku. Radi se zapravo o kompilaciji prijevoda svetopisamskog teksta raznih hrvatskih prevoditelja, a taj je prijevod danas poznat pod nazivom *Zagrebačka Biblija*. Fra Silvije Grubišić započinje svoj prijevod Staroga zavjeta puno prije. Naime, upravo u *Zagrebačkoj Bibliji*, u uvodu u Knjigu o Jobu, stajalo je da su se prevoditelji poslužili rukopisom Silvija Grubišića te je i cjelokupan prijevod *Petoknjižja* onaj fra Silvija. On je zadovoljan i ohrabren ovime prionuo na daljnji posao prevođenja cijeloga Starog zavjeta.

Fra Silvije sam je nazvao svoj projekt *Hrvatska Biblija*, a cjelokupni se prijevod sastoji od osam svezaka (Hrvatska Biblija. Stari zavjet, preveo i popratio razjašnjenjima Silvije Grubišić, franjevac, sv. I. – VIII., Chicago 1973. – 1984.). U predgovoru svog prvog izdanja iz 1973. godine iskazuje žaljenje što su izdanja loše opremljena (vjerojatno tiskana na lošijem materijalu) i što su kao takva nedostojna teksta Svetoga pisma. No imperativ je bio da prijevodi stignu što prije do čitatelja i zato se žurilo s tiskanjem pa makar i na (očito) lošijem materijalu. Činjenica je da se i danas, nažalost, rijetko može naići na koji primjerak jer ih nema više sačuvanih. Pronaći se može tek tu i tamo koji svezak. Iz tog razloga, pri stotoj obljetnici rođenja fra Silvija, u zajedničkom izdanju Naših Ognjišta iz Tomislavgrada, Kršćanske sadašnjosti i Hrvatskoga biblijskog društva iz Zagreba tiskano je bibliofilsko izdanje cjelovite Biblije čiji je cijeli Stari zavjet Grubišićev prijevod, a Novi zavjet u prijevodu fra Gracijana Raspudića. Oba prevoditelja bili su franjevci pa se, njima u čast, to izdanje službeno zove *Franjevačka Biblija*.

Fra Gracijan Raspudić sam je preveo Novi zavjet s izvornoga grčkog jezika i u domovinskom izdanju tiskan je 1987. godine u Sarajevu, Mostaru i Zagrebu. Nažalost, također je bio tiskan na neprimjerenom materijalu i u široj javnosti ostao nezapažen, slično kao i izdanje Staroga zavjeta fra Silvija Grubišića. Tek ponovnim izdanjem njihovih prijevoda u spomenutoj *Franjevačkoj Bibliji* šira javnost ima opet mogućnost čitati i uživati u izvrsnim tekstovima Staroga i Novoga zavjeta prevedenima izravno s izvornih biblijskih jezika (hebrejski i grčki).

Fra Silvije je Knjigu Psalama preveo i izdao 1975. godine u New Yorku s posebnom posvetom hrvatskom kardinalu dr. Franji Šeperu kao zahvalom za ohrabre-

nje upućeno na početku prevođenja, što upućuje na to da je njegov rad na prijevodu bio prepoznat i u domovini. Fra Silvije svjedoči o tome kako je iz osobnog iskustva moljenja psalama dobio posebnu inspiraciju za prijevod istih. Psalmi su posebni po tome što zapravo predstavljaju čudo vjere i molitve židovskog naroda od davnina koji njima zahvaljuje Bogu na njegovoj providnosti darovanjem Zakona i Proroka. Psalmi su osobna i kolektivna svjedočanstva vjere, a fra Silvije ih je, radeći u dijaspori daleko od svoga doma, isto tako doživljavao moleći ih skupa sa svojom pastvom u dalekoj dijaspori, kao što su nekada davno Židovi molili u izgnanstvu daleko od svoga doma.

U svakom se prijevodu fra Silvija osjeća snažna emocija i snaga kojom je prevodio izvorni tekst na hrvatski jezik. Treba naglasiti da se u prevođenju služio stručnom literaturom i sam donosio odluke pri prevođenju svakojakih težih odlomaka komentirajući sve to u podnožnim bilješkama. Zanimljivo je, a i zapanjujuće, to što je fra Silvije znao prenijeti kompleksnu misao u vrlo sažetom i kratkom obliku tako da čitatelju bude nedvosmisleno jasno o čemu se točno radi u pojedinom slučaju.

Na primjer, u Psalmu 2,3 prevoditelj objašnjava etimologiju hebrejske riječi i zašto ju je upotrijebio u tekstu koji glasi: „Raskinimo njihove gužve, / stresimo sa sebe jaram njihov!“, a u bilješci kaže: „Negve, okovi, lisičine riječi su, koje pretpostavljaju neku kovinu, gvožđe. A u doba nastanka psalma, 10. stoljeće prije Krista, po svoj prilici, željezo je još bila rijetkost. U Palestini su Filištejci imali *monopol* nad željezom. Stoga *masarot* mora označavati *gužve*. Do njih je bilo lako doći: prave se od pruća. Konopljika, vrbovina, lozovina, bjelolozja za gužve su kao stvoreni.“

U sljedećem primjeru prevoditelj ukazuje na jedinstvenost korištenja starog imena za Boga *El*. Psalm 19,2: „Nebesa naviještaju slavu Božju, / a nebeski svod očituje djelo ruku njegovih,“ a u bilješci kaže: „Ovo je jedini redak, u kom se spominje Bog prvotnim, primitivnim nazivom *El* kao i kod drugih šemitskih naroda, što je ponukalo neke bibličare, da psalam smatraju preradbom neke stare kanaanske pjesme.“

Zatim, u Psalmu 37,31 prijevod glasi: „Božji Nauk na srcu mi leži, / i njegove noge ne posrću,“ a u bilješci kaže: „Pravilo: da hebrejski teži za konkretnim izrazima zahtjeva ovdje prijevod *noge*, mjesto *koraci*.“

Ponegdje u prijevodu mijenja riječ suprotno izvoru, ali pritom u bilješci pošteno, a ponekad i komično, objašnjava zašto je odabrao tako prevesti. Na primjer, u Psalmu 51,9 u kojem se uglavnom prevodi „čistiti izopom“ fra Silvije prevodi: „Razgriješi me, / i čistiji bit ću od vode, što ključa / operi me, i bijelit ću se bjeljem od snijega,“ a u bilješci onda objašnjava: „Vjeran prijevod traži ovako u ovome retku. Mislimo, da nije previše u sukobu s jezičnim pravilima. Kažemo *raskraljiti*, *razriješiti*. – Čast izopu, ali ovdje nije nikada ni nikao. Potreba poredbe s drugim stihom: *bijelit ću se s bjeljem od snijega*, traži bistru vodu iz izvora.“

Osim vrlo upečatljivih i korisnih bilješki kojih ima poprilično puno, sam tekst prijevoda psalama zaista uvlači čitatelja u kontekst i dovodi ponekad do toga da se čitatelj zapita što određeni dio točno znači s obzirom na to da fra Silvije ponekad nudi neobičan prijevod, kao na primjer u Psalmu 73,21: „A kad mi se mozak ukiseli, / i ganuća se moja sakriše...“ gdje se jezičnom analizom može uvidjeti da se zapravo radi o hebrejskom glagolu *fermentirati* te se zaključuje da prevoditelj očito ponekad prevodi doslovno s izvora i odabire tako prevesti da „slika“ bude čitatelju jasnija.

Fra Silvije Grubišić očito je na umu imao čitatelja kad je prevodio. Doista je mislio na onoga koji će čitajući njegov prijevod psalama (a i ostatka Starog zavjeta) „osjetiti“ snagu Svetoga pisma koje je bilo „prenosivi zavičaj“ Židovima u starom vijeku, pa tako i Hrvatima vjernicima u suvremenoj dijaspori za koju je sam obnašao svećeničku i dušobrižničku dužnost, što odjekuje u stihovima iz Psalmu 28,1: „K tebi Gospodine, vapijem; / Hridino moja, nemoj se oglušiti vapaju mome / da, oglušivši mi se, / ne postanem kao oni, što u jamu silaze.“

Nino Brozinčević

William Lane Craig

In Quest of the Historical Adam: A Biblical and Scientific Exploration

Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing, 2021., str. 421.

Naslov knjige nekako neodoljivo podsjeća na jednu drugu knjigu i potragu, na klasično teološko djelo Alberta Schweitzera *The Quest of the Historical Jesus*. Dok je Schweitzer tragao za povijesnom osobom Isusa Krista, dr. Craig vraća se još dalje na lenti vremena i traži povijesnoga praoca ljudskoga roda, naime, samoga biblijskog Adama.

Međutim, prije nego što uđemo u sadržaj knjige, ukratko ćemo predstaviti njezina svjetski poznatog autora. Dr. William Lane Craig (rođen 1949. godine) američki je kršćanski apologet, filozof i teolog. Doktorat iz filozofije obranio je na Sveučilištu u Birminghamu u Engleskoj, a doktorat iz teologije na Sveučilištu u Münchenu u Njemačkoj. Tijekom karijere podučavao je filozofiju religije na fakultetu Trinity Evangelical Divinity School u Chicagu, bio je gostujući profesor na belgijskom sveučilištu Katholieke Universiteit Leuven, znanstveni savjetnik iz područja filozofije na fakultetu Talbot School of Theology u Los Angelesu, a trenutno radi kao profesor filozofije na sveučilištu Houston Baptist University i gostujući profesor na fakultetu Talbot School of Theology. Bio je predsjednik društava Evangelical Philosophical Society (1996. – 2005.) i Philosophy of Time Society (1999. – 2006.). Dr. Craig napisao je ili uredio preko 40 knjiga, a najpoznat-